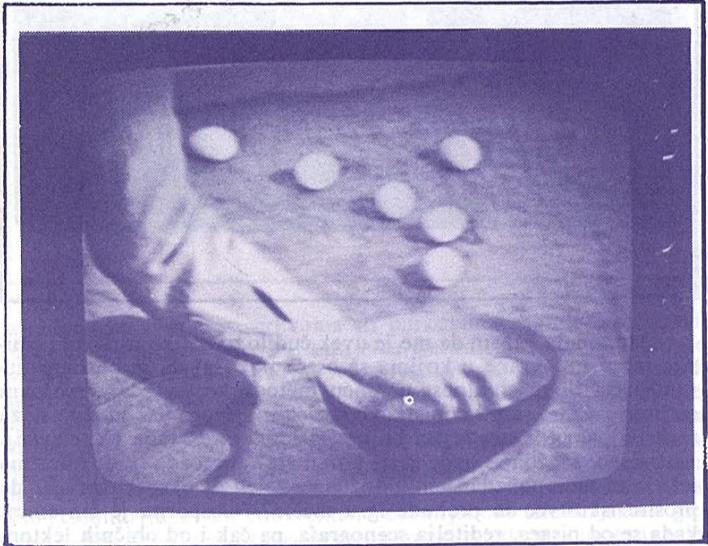

manjina većini

artur č. klark

Ljudima, kojima je sada više od četrdeset godina, često pada na um to kako je danas u svetu mnogo više ljudi nego što ih je bilo nekad! Masa ljudi je na ulicama, putevima, u gradovima – takvima kao što je Atina, Venecija, Amsterdam, a da ne govorimo o Balbeku.

Često nam je teško da se probijamo kroz gomilu kada napuštamo stadion posle finalnog fudbalskog susreta za prelazni pehar. Popis stanovništva nam potvrđuje primetan porast broja ljudi u Engleskoj (mogu da dodam da je u nekim zemljama, na primer, u Indiji i Japanu, porast stanovništva katastrofal). Pa ipak statistički podaci turističkih agencija omogućavaju nam da izvedemo zaključak da bez obzira na teskobu, danas putuje mnogo više ljudi nego što je to, recimo, bilo pre dvadeset ili pre deset godina. Međutim, oni putuju u Rim, Atinu ili Amsterdam, ali ne na lečenje. Svesna ili nesvesna stremljenja ka ovim gradovima u vezi sa kulturnim spomenicima koji se mogu videti. Mnogi turisti bi, naravno, negirali tačnost ovog tvrdjenja pošto zbog niza složenih razloga pojam »kultura« izaziva asocijacije kojih se oni, u izvesnoj meri, stide. Pa ipak je neosporna činjenica da radije putuju u Atinu nego u mondensko banjsko mestašce ri ili Klermon-Feran i čine to zato što ih u Atinu privlači opipljiva harmonija umnih i duhovnih početaka koji predstavljaju vrhunac više ili manje dugog procesa civilizacije koja se obično naziva »kultura«.

U Rimu i Atini, u Firenci i u Amsterdalu su u prošlim vekovima razni vlastaoci, rimske pape, knezovi i bogati bankari igrali ulogu mecena koji su pomagali arhitekte, skulptore i slikare. Oni su to radili radi sopstvenog zadovoljstva i veličanja. Čini mi se da je to opravданo u odnosu na one kulture koje Vilijam Morris (William Morris) navodi kao primer za period procvata narodnog stvaralaštva. Gorski stil u umetnosti nije stvorio narod, već samo jedan čovek – Abot Zuger. Može se govoriti o tome da je gomilanje kamenja u podnožju i na vrhu brežuljka kod Šartra stvara了解 uslove za snabdevanje radnika građevinskim materijalom, međutim proporcije crkve koja je ovde sagradena nisu manje od skulpture njenog portala koje je obradila škola umetnika u Šartru, ljudi sa filozofskim načinom mišljenja u čijem radu se odrazila kultura manjine stanovništva. S druge strane, ako su stvaraoci srednjovekovne umetnosti ili arhitekture stila baroko bili usamljeni pojedinci nisu imali problema opštenja sa masama. Mase su zahvalno reagovale na sve što im se pružalo. Odgovarajući na sentimentalnu demokratičnost Vilijama Morisona, Džems Vistler (James Whistler) objašnjava tako odnos masa prema umetničkim delima time što se u ta davnina vremena umetniku priznavalo pravo na stvaralački rad, a narod je bez pogovora prihvatio njegov trud. U ovome se, bezuslovno krije veliki deo istine. Međutim, tvrđenje Vistlera o tome da »narod nije

kritikovao plodove rada umetnika i da uopšte nije razumevaо to stvaralaštvo« stvara netačno mišljenje o stvarnom stanju stvari. Sva, bez izuzetka, svedočenja savremenika govore nam o tome da je u to vreme postojala aktivna povezanost između masa i pojedinih umetnika zasnovana na poverenju. Da bismo se u to uverili dovoljno je pročitamo dokumente u kojima je sačuvana istorija nastanka ovog ili onog umetničkog dela. Ovde se može pratiti kako je narudžbini prethodilo dugo i ozbiljno razmisljanje, kako je javnost pratila proces ispunjenja narudžbine, kako su se ti ljudi radovali završetku radova, kako se kretala povorka koja je prenosiла novo umetničko delo na mesto svog stalnog prebivališta, kako su tada zvonila zvona i gomila pevela crkvenu himnu. Dovoljno je da se upoznamo sa sličnim dokumentima u kojima su se sačuvali dokazi o izgradnji hrama u čast Olimpa, atinskog Akropolja da bismo shvatili da je društvo tog vremena imalo potrebu za umetnošću, shvatilo vrednost umetnosti, nije sumnjalo u nju i na taj način podržavalo stvaraocu umetničkih dela. I mada je mnogo toga što pridaje umetnosti njegovu neprevazidenu vrednost – zakoni proporcije i simetrije, svršishodnost oblika, unutrašnji filozofski smisao – bilo neshvatljivo za široke mase, nekima je sve to bilo apsolutno jasno. Prema ovim malobrojnim stvaraocima okolina nije bila snisходljiva. Pokroviteljstvo je bilo uslovljeno zajedničkom verom, istim pogledima na cilj ljudskog postojanja i na uređenje sveta kao i istom simbolikom koja je jasno izražavala ova ubedjenja.

Početkom XIX veka zajednička vera je podvrgnuta sumnji i prestala je da bude realnost. Ponikle su druge vere: vera u nauku, u humanost, u novo stvaranje društva. Nova verovanja su čovečanstvu donela mnogo koristi, ali nisu unela više u kulturu. Delimično je to bilo zbog toga što je bilo lakše da se nova ubeđenja izražavaju u formulama, nisu se mogla odenuti u poetičnu ili emblematičnu formu. Pokroviteljstvo umetnosti je u početku prešlo od malobrojnih na višebrojne, a zatim na mnoge ličnosti. Danas isuviše mnogo ljudi predstavljaju pokrovitelje umetnosti.

Analogno terminu Karla Marksa, možemo reći da je XIX vek stvorio »plumpen-buržoaziju« koja je bila nesposobna da na bilo koji način učestvuje u formiranju kulture. Ona nije imala inicijativu ni umnu, ni fizičku, ni duhovnu i bila je jedno prozajčna. Pravi umetnik je morao da stvara samo za ograničeni krug lica. U epigrafu »Parmske porodice« Stendal je na engleskom napisao sledeće reči: »Srećnoj manjini«. To je bilo 1839. godine. Vistler, ovaj »usamljeni umetnik koji zadaje zabranjene udarce u ime umetnosti«, objavio je 1890. godine svoju knjigu »Uzvišena umetnost rada sebi neprijatelje« sa posvetom: Ovu patetičnu knjigu posvećujem retkoj manjini koja se rano izbavila od prijateljstva sa većinom.« Za pedeset godina koje su prošle između ove dve posvete manjina je postajala sve reda i reda. »Većina« Vistlera je uključivala ne samo narodne mase i beslovesnu buržoaziju, već i, kako on kaže na stranicama svoje knjige »ozbiljne ljude, svesno ogorčene« pod kojima on podrazumeva ono što mi sada nazivamo »pristalicama pravnog porekta« ili »konzervativnim elementima vladajućih krugova«.

Pošto sam se rođio uoči pokreta estetizma, osećam velike simpatije za ekskluzivnost umetnika XIX veka. Mogao bih čak da istaknem argument koji opravdava postojanje takvog stava i koji dokazuje njegov istorijski značaj jer su pokrovitelji umetnosti bili toliko praznoglavci, merkantilni i samozadovoljni i smatrali su da ako umetnik koji nije snažna ličnost, koji nije sposoban da odbaci na metnute mu norme, u društvu bi to izazvalo umni i moralni zastoј.

Ferment koji je izazvao vrenje medu potomcima ravnodušnih malogradana XIX veka sastojao se od nekoliko delova, ali najjači medu njima bila su sredstva komunikacije koja su odmah privukla ljudе u razmerama bez presedana. U većini slučajeva komunikacija je bila usmerena od manjine ka većini. Naravno dogada se i suprotno. Proslavljeni filozofi ne mogu sada da izraže svoje misli ako uz to ne ječi pop muzika. Međutim, ako su filozofi prihvatali ovu novinu sa izvesnim frivilnom i snisходljivim manjom, odnos masa je bio i biće prema sredstvima komunikacije veoma ozbiljan uz osećanje želje za saznanjem i sveštu da znanja, shvatanja i velika pronicljivost mogu da potiču samo od stvaralačke manjine. Sredstva komunikacije su oživila gomilu. Pa ipak se postavlja pitanje: koliko je veliki njihov civilizovani uticaj? Da li su ona sposobna da pomognu aktivnom i nespokojnom društvu, koje je, u stvari, formirano pomoću sredstava masovne informacije da odene akumulirano životno iskustvo u nešto što je približno pojmu »kultura«? Da li će proces stvaranja nove kulture da se okonča, ako društvo potpuno odbaci osnove starih civilizacija i počne da stvara kulturu koja se zasniva na novim mitovima, predstavama i naučnim dostignućima?

Najpoznatiji događaji drevne istorije ili istorije hrišćanstva sada su zaboravljeni i sve aluzije koje su koristili obrazovani ljudi u medusobnom razgovoru izgubili su sada svoj smisao. Kultura koja se zasnivala na klasičnim i hrišćanskim pretpostavkama postala je isuviše daleka za savremene mladiće i devojke; i nije stvar u tome što su članovi parlamenta u svojim govorima prestali da navode citate iz Horacije ili Cicerona. Ovakvo kršenje tradicionalnih

predstava naročito snažno se odrazilo na umetnost, koja je više nego druge oblasti umnog rada bila izložena popularizaciji. Ne postoje stvari kao što je popularna nauka, popularni zakon ili popularna ekonomija. Ali zato postoji popularna umetnost. Govoreći o popularnoj umetnosti ne mislim na narodnu umetnost koja je do nedavno doživljala procvat u vašarskim parodijama, koja je nalazila svoj izraz u mimici i u ukrašavanju šlepova ručnom rezbarijom. Ako je narodna umetnost u suštini seoska, onda je popularna – gradska. Ona je nikla i razvijala se s razvojem obrazovanja gradskog proletarijata.

Popularna umetnost može biti velika. Možemo potvrditi da su veliki umetnici narodni u pravom smislu te reči. Da bih potkrepio ove reči vratiku se na stvaralaštvo Dikensa, Verdija, Van Goga.

Karakteristična osobina narodne umetnosti je njena životna snaga. Povremeno ona prihvata isuviše proste forme zbog čega se uopšte negira njena pripadnost umetnosti. Međutim, iznenadjuće to što se često događa da potomci percipiraju mnogo potpunije i bolje ono što se u svoje vreme smatralo prostom fakturom snažnog dela, nego izraz najsuptilnijeg aristokratskog ukusa!

U vreme moje mladosti još su trajale rasprave o tome ko je veći pisac – Dikens ili Tekeri. Obrazovaniji ljudi su, po pravilu davali prednost Tekeriju. Sećam se da su profesori, naučnici sa kolegija Svetе Trojice u Kembriđu koje su u to vreme smatrali pravim nosiocima engleske civilizacije, došli do zaključka da je knjiga »Henri Ezmond« – najbolja od bilo kog napisanog romana. Možemo uzeti jednostavniji slučaj: kako bi bilo zaprepašćeni pozнатi pozorišni kritičari 90-ih godina kada bi im neko rekao da se sećati Fejdoa sa sve većim ushićenjem onda kada Meterlink već bude zaboravljen. Fejdo sugerira misao na drugu pozitivnu osobinu popularne umetnosti: improvizaciju. Od nezapamćenih vremena narodi su užidali pripovedača koji je umeo da ih drži u stanju napregnute zainteresovanosti. »Šta će biti dalje?« – to liči na dečje pitanje, ali to je najbolji pokazatelj umetničke vrednosti dela. Opravdano je i to što nastavljanje pripovedanja koje očekuje auditorija obično nije povezano sa njegovom dubinom. Poniranje u dubinu je veliki kvalitet ali on ne osigurava delu uvek dug život. Možda je poslednjih trideset godina bolje odraženo u nekoliko filmova nego u psihološkim romanima koji su napisani o tom vremenu.

Druga osobina popularne umetnosti može izgledati isuviše očigledna: to je toplina srca. Veoma često ona se pretvara u sentimentalnost i vodi lažnom »srećnom kraju« ili umirujućem accord major. Čak i u onim slučajevima kada ne osporavamo istinitost srdačne topline, ona nas nagoni da sumnjamo u umetnika da je doštagao užast u kome čovek isuviše mnogo zna o impulsima ljudske prirode. Pa ipak mi smatramo da su u muzici najvredniji oni trenuci u kojima su Hendl, Betoven, Verdi kroz tonove izrazili takve jednostavne emocije kao što su osećanje privrženosti porodici, patriotizam, ljubav za slobodu i nadu u mir. Konstebli, čiji su pejsaži na kalendarima i na reklamnim oglasima osiguravajućih društava umirujuće delovali na nerve, voleo je da kaže: »Jezik srca je univerzalan: osvajajte srce sredstvima kakvim god možete.« Ushićenje Van Goga popularnim ilustratorima časopisa »Grafik« ne potiče samo od tolstojevskog uverenja u to da radnike treba privlačiti stvaralaštvo, već i zbog vere u to da velika umetnost mora da budi emocije u najširim masama. Pošto je Van Gog bio umetnik bez kompromisa i strastveno iskren, bio je toliko usamljen i prezren kao nikog od njegovih savremenika. Njegov krug bliskih ljudi bio je ograničen na njegovog brata i doktora Haše. A onda kada su njegova neobična dela stigla do masa, svima je od jednom postalo jasno da se on s upornošću školskog učitelja obraćao ljudima. Omiljena njegova sredstva – upadljive boje i gruba mazanja koja su ponekad šokirala gledaoca, bila su deo onih ideja koje je on nosio masama i zahvaljujući njima postigao veću popularnost nego izvor njegovog nadahnutja – umetnik Žan Fransua Mile (Jean Francois Millet) koji je slikao u tamnim tonovima.

Intimna toplina popularne umetnosti često predstavlja protest protiv nehumanosti: protest Dikensa protiv društvene nepravde, Betovena – protiv tiranije. Čak i oblici popularne umetnosti – upadljive boje u slikarstvu i tonovi u muzici koji paraju uvo – predstavljaju upola svesne oblike protesta protiv veštačkih barijera dobrog ukusa.

Međutim, ako se vratimo pitanju: da li postoje šanse za preporod istinske kulture u novom urbanizovanom društvu, koje se izbavilo mitova i predstava iz daleke prošlosti, vrednosti koje su od interesa za muzeje i koje je stvorilo novi svet na osnovu servisa za automobile, rampi za lansiranje raketa i multfilmova? Ova ideja nije nova. Prvi put je o njoj govorio Marinetti u listu »Figaro« 20. februara 1909. godine. Ovaj članak je kasnije postao manifest futurista. Istinu govoreći, pokreti koji su usmereni protiv umetnosti, protiv kulture tokom poslednjih šezdeset godina uopšte nisu izraz narodne volje. Ove pokrete podržava beznačajna manjina – futuristi, dadaisti, pojedine grupe nadrealista i predstavnici pop-umetnosti. Van sumnje je da će mase odbaciti veoma mnogo od toga što mi smatramo vrednim zahvaljujući našem vaspitanju. Iznenadjuće samo to koliko intelektualnog tereta može da se izbací u vodu, a da

se ne poremeti kontinuitet kulture. Sećam se kako sam u portugalskom manastiru u Mafru razgledao ogromnu biblioteku i razmišljao o tome kako u njoj nema ni jedne knjige sem dela Aristotela, koja sam želeo nekada da čitam. A samo arhitektonski oblici i proporcije manastira govorili su mi o tome da sam ja – deo te site kulturne tradicije.

U nizu oblasti, na primer u jurisprudenciji, nauci, ekonomiji, iskustvu i znanju je nekima neophodno i masama nije jasno da ista takva stvar može da postoji i u oblasti umetnosti.

Muslim da će mase nastaviti da se koriste znanjem, iskustvom i fantazijom nekih, a da će usavršavati proces emitovanja kulture pomoću novih sredstava komunikacije. Pod novim sredstvima komunikacije, ja, pre svega, podrazumevam televiziju. Proširivanje sajmova knjige koje pozdravljaju svi intelektualci neće doneti društву nikakve probleme. Samo oni koji ne vole knjigu mogu da oplakuju pronalazak štampanja knjige. S druge strane, kada sam postao predsednik uprave komercijalnog Nezavisnog televizijskog udruženja bio sam izviđan u jednoj školskoj instituciji. Za ovu demonstraciju je postojao prilično ozbiljan razlog. Svake večeri pedeset hiljada ljudi može da pročita pedeset hiljada raznih knjiga. Međutim, oni mogu da posmatraju samo jedan od televizijskih programa. To ne bi imalo nekakav značaj ako bi se televizija, kao i večernje novine u glavnem bavila izlaganjem novosti i sportskih susreta ili trka. A zaista ako su aktuelni događaji tako dobro prikazani na televiziji, zauzeće neznatan deo vremena u programu. Ostalo vreme se troši na materijal sumnjivog karaktera.

Moram da kažem da me je uvek čudilo to koliko filmova i emisija izlazi na ekrane u kojima se oseća pokušaj da se postigne zanimljivost ili originalnost pomoću metoda koji vredaju masovni auditorij. Često sam razmišljao o razlozima ovoga. Lčlimično su za to krivi pametni stručnjaci koji su prinuđeni da rade na televiziji nesvesno. Možda se ovde krije koren zla? A možda ljudi obuzima težnja za samopouzdanjem? Možda su želeli da eksperimentuju, da prošire iskustvo, da probode igru mašt? Neosporna je činjenica: kada se od pisaca, reditelja scenografa, pa čak i od običnih lektora zahteva komercijalni učinak, u rad se privlače neki – »odabranici.«

Rukovodici sredstava masovne informacije zbog nečega misle da su oni dužni da drže »visokoparnu inteligenciju« na svom mestu. Pre više od trideset godina vodio sam interesantan razgovor sa izdavačem poznatog američkog časopisa. Na moje pitanje kako je uspeo da poveća tiraž časopisa sa dva na pet miliona primeraka, odgovorio je da je »počeо da izraduje časopis računajući na samouverenu budalu« i objasnio što to znači: »Ne štampam u časopisu ništa o čemu čitalac već nije ranije razmišljao.« Ali, – upitao sam – zar niste mogli, da razbijete monotoniju, ponekad da obradujete čitaoca iznenadenjem? »O, ne! – odgovorio je moj sabesednik. – To bi dovelo do zahteva koje ne bismo mogli uvek da zadovoljimo. Ja ne tvrdim potpuno da izdavači i dogovorni radnici televizije uvek jasno formulišu svoj stav. Moje blisko poznanstvo sa televizijom dozvoljava mi da tvrdim da se mnogo šta radi po potrebi. Teško je jedamput nedeljno davati jednu odabranu televizijsku emisiju, a nekoliko na dan je prosto nemoguće. Užasno je ako se svakodnevno gleda ceo televizijski program od početka do kraja – kako to ja moram. Samo po sebi se nameće pitanje: šta je u stvari – odsustvo talentovanih izvođača, komercijalnost ili pravilna ocena ukusa masovnog gledaoca i ko je odgovoran za sve ovo nagomilavanje vulgarnosti? Pre će biti da ovde postoji kombinacija ova tri zla.

Mogli bismo da dopunimo hladnokrvnu izjavu američkog izdavača sledećom opaskom iz knjige Paskalove »Misli«: »Kada vas u toku čitanja iznenadi nekakva strast, nekakav efekat, vi ste ispunjeni verom u istinu napisanog. To znači da je to o čemu čitate već bilo u vama, mada vi to niste znali. Čovek obično voli onoga ko mu je omogućio da proživi slično osećanje, ko je raširio pred njim ne svoje, već naše bogatstvo.«

Naravno da je priyatno kada se sazna da smo bogatiji no što smo mislili. Ali većina ljudi nema takvo bogatstvo. Tokom vekova je znanje (ne mislim na profesionalne navike umetnika i zanatlija) bilo privilegija manjine, a tek pre desetak godina pokušano je da se ova znanja prenesu masama preko televizije.

Poznato je da je televizija – vizuelno sredstvo informacije. U osviti njenog razvoja činilo nam se da gledaoci neće poželeti da gledaju samo čoveka koji govori. Ova pretpostavka nije bila tačna. Interesantna je činjenica da milioni ljudi gledaju na televiziji jednog jedinog čoveka koji sam sebe ne sluša. To se dogada zbog toga što se čovek sa ekrana obraća direktno vama. On ne mora da pada u mentorski ton, on ne mora da bude orator. On mora da izgovara kratke rečenice i obrte prihvaćene u ličnom opštenju. Njegov jezik mora da odgovara onim uputstvima pesnika Vordsvorta, kojih se sam pesnik nikada nije pridržavao i koji se svodi na to da treba govoriti koristeći razgovorni jezik običnih ljudi. Popularni politički oratori prošlosti i veliki propovednici srednjeg veka, koji su istupali pred

mora biti humana. »Humanost« je interesantna reč (treba misliti o tome da ona karakteriše više sposobnosti čoveka a ne one koje on deli s drugim životinjama). U sredstvima masovne informacije to znači da izvođač mora da upravlja ne samo razumom, nego i instinktom, emocijama i sećanjem na iskustvo ljudi. Međutim, slične osobine nisu uvek poželjne. Aii, ako pod humanošću podrazumevamo osobine topline srca, simpatije prema ljudima, brigu o njima, onda će te osobine biti poželjne u svim okolnostima. Od kompetentnih naučnika za ova pitanja smo saznali da je nemoguće s uspehom imitirati ove osobine. Zbog toga je njihov značaj za televiziju još veći. Takozvani »šarm« daje ljudima, među njima i podlacima, nepravedno preim秉stvo u televizijskim emisijama, ali zar se to isto ne događa i u životu. Duboko sam uveren u to da je »šarmiranje« ljudi – mnogo manje društveno zlo nego zloupotreba staromodne retorike.

Ova pravila, koja obezbeđuju uspeh komunikaciji, dobro su poznata profesionalnim radnicima televizije i postepeno ih usvajaju politički radnici. Uglavnom moraju da ih raspektuju oni malobrojni koji su dužni da masama prenose svoje misli, znanja ili iskustva stvaralaštva. Ima ljudi koji smatraju da će ovi ustupci povući za sobom sudobnosni pad intelektualnih normi. Treba li da kažem da se s njima ne slažem? Ima veoma mnogo pojmove, sem, možda, tehničkih procedura u nauci i filozofiji koji se ne bi mogli prevesti s naučnog jezika na razgovorni. Većina ljudi, iako su loše informisani, odlikuju se izuzetnom moći percipiranja i vole da vežbaju svoj um. Oni će sa velikim zadovoljstvom zaobići pažljivo neshvatljivu aluziju, nego što će dopustiti da im se neko obraća s visine.

Ma kako to bilo, veliki po obimu i široki niz informacija upućen masama u vezi je s nizom opasnih momenata. Prvo treba reći o problemima jezika. Misli ili ideje su retko lepe same po sebi. One dobijaju vrednost kada se odenu u reči. Slikar Dega (Edgar Degas) koji je bio nezadovoljan svojim talentom, počinjao je da piše stihove. Nije imao uspeha ni na tom polju i žalio se za to Malarme (Stephane Mallarme) da bez obzira na niz ideja on nije sposoban da ih odene u poetičnu formu. Na to mu je Malarme odgovorio: »Dragi prijatelju, poezija – to nisu ideje, već reči«. Kao što su govorili svi njegovi prijatelji, za Malarme je jezik imao uzvišeni karakter. Sličan odnos prema reči mora da postoji u bilo kojoj oblasti ljudske delatnosti, ako želimo da razum uvek bude u stanju stvaralačkog napora.

Televizija je prihvatila svakodnevni razgovorni jezik. To je radi konkretnizovanja na televiziji. Ako pisac prihvati ovaj stil, on mora da odbaci supertilne elemente svoje umetnosti i kasnije mu je teško da ih ponovo uzme. Veliki trud koji je uložen za precizno izražavanje misli Flöbera, veličanstvena poređenja Džonsona, delikatno obrazovanje reči Henrika Džemsa – sve to i mnoge druge vredne tekovine proze mogu izgledati prosečnom gledaocu kao prazno gubljenje vremena. Što se tiče jezika poezije s njegovim nepredvidivim oblicima na svakodnevni jezik koji zbujuju metaforama može se samo u retkim slučajevima pribegavati njemu na televiziji pošto on može da udalji auditorijum. Treba podsetiti na to da auditorijum koji se razočarao u televiziju neće joj se više vratiti.

Ako se na televiziji koristi svakidašnji govor i misli dobijaju banalan karakter. Složeni pojmovi ne gube tada samo lepotu zvučanja, već i nekakav deo istine. Tipovi neprihvatljivih tema su se izmenili. U prošlom veku je sa stranica debelih časopisa proterano sve tuđe, surovo i nepristojno. Danas dobar urednik časopisa ili televizije na prvom mestu bira upravo ovo i iznad svega se čuva onoga što liči na uzvišeno, poučno, surovo. Ja smatram da su ljudi imali koristi od ovih promena. I, isto tako, ne volim da se dosadujem kao ni moj sused. Ali, ja ipak smatram da postoje veličanstvene teme koje zahtevaju velike reči, odmerene izraze, oratorske metode. Ako malobrojni »odabranici« žele da nikada ne izazovu dosadu, moraće da odustanu od upoznavanja masa sa izvesnim impozantnim dostignućima ljudskog duha.

Već sam govorio o tome da čovek koji nastupa na televiziji mora da bude ljubazan prema auditoriju. Dešava se da je on i previše ljubazan. Jedan od osnovnih poroka televizije je laskanje. Kroz svaki reklamni oglas, svaki nastup pop-pevača mase se sve više uveravaju da su njihova osećanja, humor, apetit, njihove sklonosti prema vrlinama večne i neosporne. Sve ovo utiče i na same prosvetitelje. U želji da privuku simpatije gledalaca i da budu bolje shvaćeni oni teže tome da odenu na sebe zaštitne odežde prosečnosti. Gute, čije gledaće na ovo pitanje zasluguje poštovanje, više puta je govorio da je smrtni neprijatelj istinske kulture banalnost: sve vulgarno, uvredljivo, prosečno. U procesu opštenja malobrojnih »odabranici« sa masama prva opasnost je podrška prosečnosti.

Prosvetitelj mora da bude svestan toga i da se bori protiv toga. On ne treba da se plaši da upozori auditorijum o činjenicama i mišljenjima koja su na određen način neprijatna i nepoželjna, a ne samo da priyatno provočiraju misao.

auditorijem u salama, crkvama ili parkovima morali svoje misli upućene publici da odenu u kitnjastu frazeologiju. Za njih je bilo važno da utisnu svoje misli u svesti ljudi i zato su ne samo pravili duge pauze između rečenica, već su svoju misao izlagali u tri ili četiri varijante. Takva su bila opšteprihvaćena pravila za oratorska nastupanja. Ne znam zašto brže shvatamo misli ako s nekim razgovaramo nasamo u tišini stana, ali to je upravo tako. Potpuno sam uveren u to da je nemoguće s uspehom upućivati svoj govor širokom auditoriju u sali istovremeno usamljenom televizijskom gledaocu. Bilo koja izgovorena literarna fraza izgledaće pompeznaz televizijskom gledaocu. S druge strane, svaki razgovorni izraz koji je dozvoljen u istupanju oratora auditorija će percipirati kao frivolanili skoro nepismen.

Stil i sadržaj čine jednu celinu, a stil oratora je stvoren veoma davno. Velike reči izgovorene sa tribine ili amvona, kao što su na primer, »istorijski nacricti« izazivali su snažan echo. Ako su ove reči izgovorene normalnim glasom i u običnim okolnostima ne ostavljaju utisak i mogu samo da izazovu podsmeđ. Čak mnogo skromnije reči sa apstraktnim smislom nisu efektne u televizijskim emisijama. Možda je od trenutka svog postojanja televizija neraskidivo povezana sa konkretnim ukoliko ono može da pokaže dogadaje koji se odigravaju. A postoji i drugo objašnjenje: apstraktne misli su isuviše dugo bile privilegija odabrane manjine i zbog toga nisu u stanju da privuku na sebe pažnju širokih masa. S druge strane, apstraktne misli su se uspešno emitovale auditoriju radio slušalaca. Ma kako to bilo komuniciranje pomoću sredstava televizije mora biti konkretno, detotvorno, mora se razvijati sa vremenom.

U ugovorima koji su se zaključivali sa preduzimačima izgradnje zgrada stajalo je sledeće: »Vreme to je osnova dogovora«. Za televiziju ovo ima sasvim drugo značenje.: u svakoj televizijskoj emisiji mora se računati sa produžetkom od plu-minus deset sekundi i ceo karakter emisije se često određuje hronometrom.

Ovo gore rečeno dozvoljava mi da predem na drugu karakteristiku popularne umetnosti o kojoj sam letimično govorio: ona

Počeo sam s pitanjem: da li je televizija, koja se obraća društvu koje na novi način misli, sposobna da stvori novu kulturu, sličnu kulturi Holandije XVII veka? Naravno, ovde ne treba da se da istoznačan odgovor, ali, po meni, to je malo verovatno. U korist svoje pretpostavke navešću dva argumenta. Kultura mora da ima korenje, a svaka kultura koja negira to ili ignoriše postojanje ovog korenja, nema budućnosti.

Intelektualna tendencija poslednjih četrdeset godina sastoji se u povećanom prikupljanju faktičkog materijala. Ovaj prilaz koji se ustalio u egzaktnim naukama i u tehnički proširoio se i na humanitarne nauke. Ma kakva bila ova ili ona mala, neznatna činjenica ona je našla svoje mesto u naučnom časopisu i čuva se, unoseći zabiljku u rasprave naučnika koji je nisu uzeli u obzir obradujući određenu temu. U SAD-u u naučnim krugovima se takav odnos prema činjenicama razmatra kao norma intelektualne aktivnosti. Ja nikada nisam uspeo da čujem od rektora univerziteta takve reči kao što su »misao«, »interpretacija« ili »shvatanje«. Uvek se govorilo o »naučno-istraživačkom radu«. Analogan princip slede sada i muzeji: oni čuvaju svaki najmanji »dokaz«. Usput bih mogao da dodam da u svim slučajevima koji zadiru u komercijalne interese, kada se govori, na primer, i čuvanju starih zgrada ili zaštiti divljih životinja, rušenje i istrebljenje se provodi nekontrolisano i ništa ne može da ih spreči.

televizija kao potomak telepatije

krištof teodor teplic

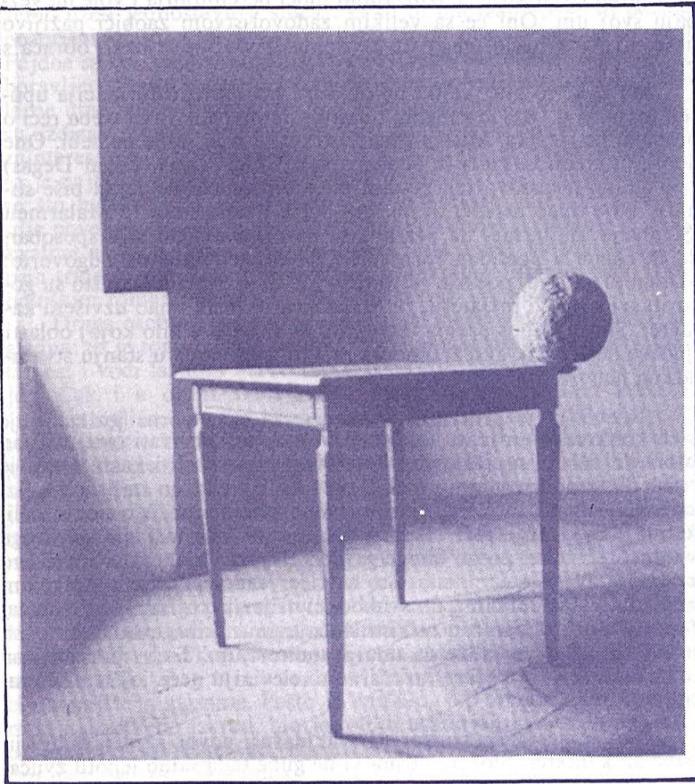
Televizija podseća na umetnost(?) koja se rodila opterećena prvorodnim grehom ili nekom skrivenom genetskom manom koja se vrlo brzo razvila u bogaljstvo koje je negiralo prvobitne nade vezane za njen dolazak na svet. To, naravno, ne znači da se to bogaljstvo nije u budućnosti moglo razviti u neku veoma srećnu, još nepoznatu mutaciju (ne nedostaju oni koji tvrde da je cela ljudska vrsta u prirodi izvesna nepredviđena mutacija, anomalija koja negira pravila prirodnog sveta), ali prvobitne nade vezane za nastanak televizije nisu ispunjene. Glavna od tih nade je bila odavno željena umetnost gledanja na daljinu. Ne dopustimo da nas zavedu te neposredne, civilizacijske okolnosti koje su pozvale u život televiziju i u kojima se, nesumnjivo, na važno mesto nameće savremeni rat, sa radarem, senzacionalnim otkrićem koje omogućava da se na daljinu osete dolazeći neprijateljski avioni ili da se otkriju ispod površine mora sakrivene podmornice. Eksperimenti na prenošenju slike na daljinu rađeni su i pre rata, mada je razvoj tehničkih metoda vezanih za radar nesumnjivo ubrzao njihov napredak.

Na osnovnom, estetičkom ili psihološkom planu, televizija je, ipak, trebalo da ispuni davnjačni čovekov san kao što je viđenje na daljinu, odnosno telepatiju. Uostalom, Rimska crkva nije uzalud svetu Klaru promovisala u patrona televizije, jer se ona odlikovala naročito lepotom osobinom da vidi, a budući u Asiju sa reporterskom preciznošću je videla tok mise koju je vodio Papa u rimskej bazilici svetog Petra. Ovaj san o viđenju na daljinu neuporedivo veću od one koju obuhvata čovekovo oko, sadrži u sebi element nerazdvojiv od čovekove radozonalosti, naime, intuitivno asocira na zaviranje. Ne interesuje nas mnogo nešto što je aranžirano za nas kao izložba i što treba da se odigrava pred našim očima prema unapred predviđenom rasporedu na osnovu scenarija. Međutim, oduševljava nas mogućnosti špijuniranja, preuzimanja, hvatanja ljudi i dogadaja u procesu nastajanja, u nezvaničnim trenucima, neočekivanim i iznenadnim. Ako osećamo potrebu da vidimo nekoga ko je daleko, ne zadovoljava nas posmatranje njegove pozirane fotografije ili možda filma snimljenog pre izvesnog vremena. Hteli bismo da vidimo šta se sa tom osobom događa baš u tom trenutku, da je vidimo u deliću upravo obavljanje radnje, da je nepripremljeno iznenadimo jer zbog toga je tada mnogo prirodnija i iskrena.

Radajući se, televizija je raspirla nade da će ispuniti te snove. I kako se čini, udaljava se od njenog ispunjenja sve više. To ne znači da se pred njenim kamerama nije odigralo nekoliko neobičnih i od nikoga očekivanih scena. Milioni japanskih televizijskih gledalaca video je događaj kome se niko nije nadao, naime, kako je atentator zario nož u srce premijera njihove države dok je stajao na tribini. Amerikanci su putem televizije videli kako je Džek Rubi na zatvorskom dvorištu ubio Osvalda kojeg su sprovodili policijski. Televiziji je pošlo za rukom da se nekoliko puta nade u samom srcu događaja, da pokaže neočekivane i scenarijem neplanirane fragmente spektakla pod imenom istorija. Ali opšti pravac istraživanja televizijskih realizatora čini se da ide u suprotnom pravcu. Izgleda da sve više na televiziji dominira element kompozicije i registracije. Događaji i spektakli se prvo skapaju da bi se kasnije odigrali pred kamerama u sredenoj i komponovanoj formi. Registruju se na traci da bi se mogli pokazati na televiziji nekoliko sati kasnije.

Imajući izbor između dva puta – puta živog pozorišta, odnosno predstave, u kome svaka predstava može da bude drugačija, i puta filma u kome se ništa ne može dogoditi jer je sve unapred registrovano a zatim se to ponavlja sa tehničkom monotonijom – televizija sve izrazitije bira ovaj drugi put.

I samo s vremenom na vreme na njoj se događa spektakl koji ostvaruje onaj prvobitni san.

U nauci gomilanje činjenica ima zadatak da izleči bolesti, da se racionalno iskoriste prirodna bogatstva, da se zaštiti (ili uništi) život. U humanitarnim naukama ovo gomilanje činjenica ima bes ciljan karakter. Rimski papa je okarakterisao prepune police naučne periodike kao »gigantski lavirint iz koga nema izlaza«.

Možda je najznačajniji rezultat koji proizilazi iz pojave sredstava masovne informacije širenje i učvršćivanje uzajamnog razumevanja ljudi, a ne širenje nagomilanog znanja. Prvi put su ljudi stečeli mogućnost da posmatraju jedan drugog i da vide jedan drugog u raznim situacijama. Prvi put su ljudi počeli da shvataju da svuda u svetu žive ljudska bića koja pate i raduju se isto kao i oni sami. Van svake sumnje ova informacija polazi od masa i upućena je malobrojnim »odabranim«. Niko ne može da predskoče kako će manjina da reaguje na ovu informaciju, a ipak ja verujem da će morati da računa s ovom informacijom pošto je očigledno da ne može više da postoji »kultura za odabranec«. I dok u ovom uzajamnom procesu bude stizalo od manjine »odabranih« što više znanja, iskustva i filozofskog shvatanja upućeno većini koju čine široke mase, to će sve lakše teći formiranje novog jedinstva ljudi.

40 MNENIJA O TELEVIZIJI. (Zarubežni dejatelji kulturi o televiziji), Sostavitel Nikola A. Goljadkin, Iskustvo, Moskva, 1978.

S ruskog prevela: Milica Glumac-Radnović